

3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР — 1991. — № 29. — Ст. 377.
4. *Омельченко А. В.* Поняття та ознаки зовнішньоекономічної діяльності як предмета правового регулювання // Право України. — 2011. — № 5. — С. 218—223.
5. *А. Мартиненко.* Проблеми визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/1540>.
6. *Омельченко А. В.* Вказана праця. — С. 218—223.
7. Субъект права. Теоретическое исследование / С. И. Архипов. — 2004. — 469 с.
8. *Посидинок В. В.* Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності: проблеми законодавчого визначення // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2007. — № 2. — С. 66—74.
9. *А. Омельченко.* Організаційно-правовий зміст принципів і функцій державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні // Вісник господарського судочинства. — 2011. — № 3. — С. 106—111.

Стаття надійшла до друку 11 листопада 2011 року.

УДК 341.215.2

О. А. Назаренко, канд. юрид. наук,
доц. кафедри міжнародного та європейського права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ПІДТРИМАННЯ МИРУ В РАМКАХ ООН

Досліджено сучасну концепцію підтримання миру в рамках ООН. Зокрема, аналізуються такі заходи, як превентивна дипломатія, миротворчість, підтримання миру та постконфліктне миробудівництво.

Ключові слова: ООН, підтримання миру, операції з підтримання миру, превентивна дипломатія, миротворчість, підтримання миру, постконфліктне миробудівництво.

В статье исследована современная концепция поддержания мира в рамках ООН. В частности, исследованы такие меры, как превентивная дипломатия, миротворчество, поддержание мира, постконфликтное миростроительство.

Ключевые слова: ООН, поддержание мира, операции по поддержанию мира, превентивная дипломатия, миротворчество, поддержание мира, постконфликтное миростроительство.

The article is devoted to the analysis of modern conception of peace-keeping in UN.

Keywords: United Nations, peace operations, peace-keeping, preventive diplomacy, peacemaking, post-conflict peace-building.

Діяльність ООН з підтримання миру є унікальним і динамічним інструментом, розробленим Організацією в якості одного із засобів забезпечення миру та безпеки. Перша місія ООН з підтримання миру була заснована в 1948 році на Близькому Сході з метою здійснення контролю за дотриманням Угоди про перемир'я між Ізраїлем і сусідніми з ним арабськими країнами. З тих пір у світі було проведено 63 операції з підтримання миру для врегулювання як міжнародних, так і внутрішньодержавних конфліктів.

Діяльність ООН з підтримання миру постійно еволюціонує. Цілі ООН з підтримання миру в період «холодної війни» обмежувались діяльністю з підтримання припинення вогню і стабілізації ситуації на місцях, з тим щоб на політичному рівні можна було досягти врегулювання конфлікту мирними засобами. До складу таких місій входили військові спостерігачі, військовослужбовці, що мали легке озброєння, які виконували функції з контролю, надання доповідей і зміцненню довіри з метою підтримання припинення вогню та виконання обмежених мирних угод.

Після закінчення «холодної війни» в діяльності ООН з підтримання миру відбулися зміни, що дозволило ООН трансформувати і розширити свої операції, забезпечити перехід від традиційних місій, пов'язаних з виключно військовими завданнями, до виконання складних багатофункціональних операцій, спрямованих на забезпечення виконання загальних мирних угод і надання допомоги у створенні основ для забезпечення мирного розвитку.

Затребуваність ОПМ протягом більше ніж шестидесяти років обумовлює постійну увагу до них вчених-міжнародників. Практичні та теоретичні аспекти сучасного миротворчого механізму ООН досліджували С. В. Черніченко, Е. С. Кривчикова, Б. Р. Тузмухамедов, М. А. Ушаков, С. В. Бухмін, С. М. Снегіна, О. О. Хохлишева, О. Е. Болгов, А. Рінікер, Т. Арнолд, Х. Руланд і багато

інших вчених. Разом з цим постійна еволюція ОПМ, які адаптуються до нових викликів міжнародному миру та безпеці спонукає вчених до подальшого наукового пошуку в цій сфері.

Метою даної статті є аналіз правової природи та сучасної миротворчої діяльності ООН.

Терміни «підтримання миру», «операції з підтримання миру» (далі ОПМ) відсутні в Статуті ООН. Даг Хаммаршельд, другий Генеральний секретар ООН, висловив думку, що цей термін має знаходитися в «Главі шість з половиною» Статуту, між традиційними методами мирного врегулювання спорів, як, наприклад, переговори і посередництво, відповідно до Глави VI, і заходами, що мають примусовий характер, як передбачено у Главі VII.

ОПМ ООН сформувались як відповідь Ради Безпеки на такі ситуації, в яких застосування передбачених у Главі VI Статуту ООН мирних засобів вирішення спорів між сторонами не досягло потрібного ефекту, результату, а застосування сили згідно глави VII Статуту ООН було неможливим.

ОПМ, як було зазначено, не регламентовані в Статуті ООН. Втім, у доктрині прийнято вважати, що ОПМ ООН виникли на розвиток основних положень Статуту. Елементи міжнародно-правового забезпечення операцій ООН по підтриманню миру можуть бути знайдені в ст. 39, 40, 41, 42 та інших статтях Глави VII, ст. 29, п. 2 ст. 11 і п. 1 ст. 24 Статуту ООН.

Забезпечення ОПМ ООН засновано на домислюваних повноваженнях ООН, необхідних для підтримання міжнародного миру і безпеки за допомогою ефективних колективних заходів. Наявність у Статуті ООН Глави VII, що передбачає примусові заходи в разі погрози миру, порушення миру та агресії не виключає можливості застосування й інших заходів, для забезпечення міжнародного миру та безпеки.

Слід погодитись з дослідниками [1], які, вважають, що дискусії, навколо правової бази для проведення ОПМ сьогодні не мають практичного значення. Досвід проведення миротворчих операцій ООН підтверджує формування відповідних міжнародно-правових норм, які розвиваються і змінюються у зв'язку з розширенням миротворчих операцій ООН. Зокрема, слід констатувати вироблення та утвердження в практиці принципів планування і проведення миротворчих операцій (принципи згоди, безсторонності і незастосування сили за винятком випадків самооборони), стандартних процедур їх діяльності, типових угод про статус сил і статус місій в

країнах перебування та ін. Були схвалені численні резолюції Ради Безпеки ООН з конкретних ОПМ, а також заяви Голови Ради Безпеки ООН з різних аспектів підготовки і проведення ОПМ, які в сукупності утворюють міжнародно-правовий інститут ОПМ.

Під операціями по підтриманню миру розуміють всі засоби і методи, які були застосовані ООН для врегулювання конфліктів (посередництво Генерального секретаря ООН; представництво ООН з метою сприяння врегулюванню конфліктів; місії по наданню допомоги в постконфліктний період, групи спостерігачів, а також військові спостерігачі і миротворчі збройні сили) [2].

Оформлення сучасної концепції підтримання миру пов'язано з закінченням «холодної війни». У доповіді Генерального секретаря ООН Б.Бутроса Галі «Порядок денний для миру» від 17 червня 1992 року [3], схваленій Радою Безпеки ООН було визначено заходи щодо забезпечення миру: 1) превентивна дипломатія; 2) миротворчість; 3) підтримання миру; 4) постконфліктне миробудівництво.

Превентивна дипломатія може бути визначена як дії, спрямовані на попередження виникнення спорів між сторонами, недопущення переростання існуючих спорів у конфлікти або обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення. Відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї [4] превентивна дипломатія може зажадати таких заходів, як зміцнення довіри, раннє попередження, встановлення фактів і інших заходів, при здійсненні яких слід належним чином поєднувати консультації з державами-членами, тактовність, конфіденційність і об'єктивність.

90-ті рр. XX ст. продемонстрували, що для ООН запобігати спорам і конфліктам простіше, ніж вирішувати їх. В 1992 році Генеральний Секретар ООН Б.Б. Галі значну частину доповіді «Порядок денний для миру» присвятив превентивній дипломатії, як важливому засобу врегулювання спорів і конфліктів традиційними невійськовими засобами. У 2000-2001 роках Кофі Аннан назвав запобігання основою всієї системи міжнародної безпеки. Стратегії запобігання мають бути спрямовані на ліквідацію причин конфліктів, а не на їх зовнішній прояв у вигляді насильства. Він також визначив превентивну дипломатію і превентивні заходи як політичні інструменти забезпечення миру і безпеки, виділивши їх у групу заходів, що передують правовим (миротворчі) і військовим (операції по підтриманню миру, примусові заходи) діям.

Кофі Аннан надавав запобігаючим механізмам особливе місце в системі заходів по забезпеченню міжнародного миру і безпеки.

Серед них захист прав людини на основі міжнародних конвенцій, операції по підтриманню миру, санкції, скорочення озброєнь. Концепція превентивної дипломатії отримала істотне розширення у вигляді додаткових превентивних заходів, забезпечених правовим і військово-політичним змістом.

ООН уважно спостерігає за політичними подіями в світі, виявляючи загрози міжнародному миру і безпеці, для того щоб у Раді Безпеки була можливість вжити превентивних заходів або сприяти таким. Посланці і спеціальні представники Генерального Секретаря займаються в різних частинах світу превентивної дипломатією та посередництвом для того, щоб сприяти примиренню сторін конфліктів. У багатьох випадках ця робота ведеться у співпраці з регіональними організаціями.

Миротворчість означає використання дипломатичних засобів для спонукання сторін конфлікту до припинення бойових дій і початку переговорів про мирне вирішення їх спору. ООН пропонує різні засоби, що дозволяють стримувати і залагоджувати конфлікти і розглядати їх першопричини. Рада Безпеки може рекомендувати шляхи врегулювання спору або доручити Генеральному Секретарю виступати посередником. Генеральний секретар може виступати з дипломатичними ініціативами, спрямованими на заохочення і забезпечення продовження переговорів. Генеральний Секретар ООН відіграє одну з ключових ролей у миротворчості як особисто, так і шляхом направлення спеціальних посланників або місії для вирішення конкретних завдань, наприклад, проведення переговорів або встановлення фактів. Відповідно до Статуту ООН, він має право доводити до відома Ради Безпеки будь-які питання, які, як видається, загрожують міжнародному миру і безпеці.

Такий метод запобігання і врегулювання спорів і конфліктів, як миротворчість (reasetaking) останніми роками набув значного поширення. Термін «миротворчість» вперше був використаний Радою Безпеки на першому засіданні на вищому рівні 31 січня 1992 р. Миротворчість обов'язково має передувати ОПМ, і застосовуватися до врегулювання спору, з тим, щоб не допустити його переростання в конфлікт. У ході здійснення даного методу використовуються мирні засоби вирішення спорів і конфліктів, які перераховані в Главі VI Статуту ООН. Це, зокрема, переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд і звернення до регіональних органів або угод. Викладені

в Главі VI Статуту ООН засоби врегулювання спорів і вирішення конфліктів, отримали подальший розвиток у різних деклараціях, прийнятих Генеральною Асамблеєю, зокрема в Манільській декларації 1982 року про мирне вирішення міжнародних спорів, Декларації про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах 1987 р., у Декларації 1988 року про запобігання і усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці і про роль Організації Об'єднаних Націй в цій сфері.

ООН має в розпорядженні значний досвід у застосуванні мирних засобів і якщо спори і конфлікти залишаються неврегульованими, то не тому, що не відомі методи мирного врегулювання суперечок або їх недостатньо. Причиною може бути, по-перше, відсутність у сторін політичної волі в досягненні врегулювання своїх розбіжностей за допомогою засобів, передбачених Главою VI Статуту, та, по-друге, відсутність у третьої сторони, якщо вибрана така процедура врегулювання, відповідних важелів. Також в умовах конфліктів нового покоління виявився явний недолік кваліфікованих фахівців у сфері превентивної дипломатії і мирного врегулювання спорів і конфліктів, що часом призводило до зривів процесів миротворчості. Багато дослідників справедливо відзначають байдуже відношення міжнародного співтовариства до тієї або іншої конкретної проблеми або погляд на неї як на периферійну і недостатню для уваги ООН (наприклад, ситуація в Руанді).

Підтримання миру означає забезпечення присутності ООН у конкретному регіоні, яке санкціонується Радою Безпеки за згодою приймаючої країни. До складу цих операцій може входити як військовий і поліцейський персонал, так і цивільний. Операції можуть набувати форму місій військових спостерігачів, сил з підтримання миру або поєднувати елементи таких місій.

Операції з підтримання миру традиційно поділяли на дві категорії, що оформилися в період «холодної війни»:

— місії військових спостерігачів у складі порівняно невеликої кількості озброєних офіцерів, перед якими поставлені такі завдання, як спостереження за виконанням домовленостей про припинення вогню, контроль за виводом військ або патрулювання кордонів і демілітаризованих зон;

— миротворчі сили у складі військовослужбовців національних контингентів, розгорнутих для виконання завдань, аналогічних тим, які виконують військові спостерігачі, а також

нерідко для того, щоб служити буфером для сторін конфлікту.

Накопичені з роками знання і досвід створили основу для постановки нових миротворчих завдань, таких, як превентивна дипломатія, створення тимчасової адміністрації для управління районом у постконфліктний період, забезпечення охорони при доставці гуманітарній допомоги і надання допомоги в створенні стабільних і безпечних умов для здійснення зусиль, спрямованих на зміцнення миру після завершення конфлікту. Еволюція ОПМ з урахуванням потреб виявилася в тому, що все більша кількість ОПМ мають комплексний характер. Операції у складі військовослужбовців, цивільних поліцейських і іншого цивільного персоналу, які залучаються до вирішення завдань щодо сприяння в створенні політичних інститутів і розширенні їх бази, працюючи спільно з урядами, неурядовими організаціями і місцевими цивільними групами, надання надзвичайної допомоги, демобілізація колишніх комбатантів і їх реінтеграції в суспільство, знешкодження мін, організація і проведення виборів і створення умов для стійкого розвитку.

Таким чином, підтримання миру трансформувалося з традиційної, переважно військової моделі забезпечення дотримання припинення вогню і роз'єднанням сил після міждержавних воєн у комплексну модель, що складається з численних військових і цивільних елементів, які взаємодіють між собою.

Діяльність ООН по підтриманню міжнародного миру і безпеки пройшла еволюційний шлях розвитку, на початку якого були вироблені її основоположні принципи: безсторонність, нейтралітет, обмежене випадками самооборони застосування зброї, згода сторін конфлікту на врегулювання спору за допомогою 3-х осіб. Проте історія свідчить, що під час проведення ОПМ усі ці принципи по-новому інтерпретуються. Втім, як і раніше, загальновищезначим є, що згода сторін конфлікту, безсторонність і використання сили в порядку самооборони мають залишатися основними принципами підтримання миру.

Після закінчення «холодної війни» діяльність ООН по підтриманню миру часто поєднується з миробудівництвом у комплексних операціях на користь миру, що розгортаються в умовах внутрідержавних конфліктів. Небезпеки і витрати пов'язані з такими операціями, є набагато значнішими, ніж у разі традиційної операції підтримання миру, що займається симптомами, а не джерелами конфліктів і не має «стратегії відходу».

У комплексних операціях на користь миру завдання миротворців, що беруть участь в операції, полягає в тому, щоб зберегти безпечні місцеві умови для миробудівництва, а завдання тих, хто займається миробудівництвом, — підтримати політичні, соціальні і економічні зміни, що дозволяють створити безпечні умови.

Передумовою для ефективного миробудівництва є формування спеціального координаційного центру — Комісії з миробудівництва.

Постконфліктне миробудівництво означає дії, спрямовані на запобігання повторення спалаху насильства між країнами і народами після ліквідації конфлікту або конфліктної ситуації. Напрями цієї діяльності включають забезпечення військової безпеки, встановлення законності та правопорядку, дотримання прав людини, проведення виборів, організацію місцевого управління, охорона здоров'я, освіта і відновлення.

Миробудівництво проводиться після закінчення конфлікту з метою відновити основи миру і дати інструменти для побудови щось значнішого, ніж просто відсутність війни. Цей термін прямо не передбачений Статутом Організації, і також як і ОПМ, є її винаходом.

Подальший розвиток концепція забезпечення миру і безпеки отримала в доповіді Б. Бутроса Галі «Доповнення» до Порядку денного для миру» [5], а також у доповідях Генерального Секретаря ООН Кофі Аннана, найбільш важливою з яких є доповідь про роботу Організації за 1998 рік «Партнерство в ім'я всесвітнього співтовариства».

Важливий вплив на розвиток концепції підтримання миру ООН мала Доповідь Брахімі (Л. Брахімі — колишній прем'єр-міністр Алжиру) [6]. У доповіді, підготовленій за ініціативою Генерального секретаря ООН у 2000 році було запропоновано нове бачення механізму забезпечення міжнародного миру і безпеки. Механізм включив запобігання конфліктам і миротворчість (conflict prevention and peacemaking); підтримання миру (peacekeeping); миробудівництво (peacebuilding), а також «операції ООН на користь миру» (peace operations). Нові миротворчі операції почали припускати поєднання спостереження, підтримання миру і примусового компоненту.

Докладом Брахімі було запропоновано закріпити процес еволюції механізму підтримання миру ООН і об'єднати поняттям «Операції на користь миру» (peace operation) всі напрями діяльності ООН. У Доповіді містились чіткі рекомендації щодо міні-

мальних вимог, дотримання яких є необхідним для успішного проведення миротворчих місій ООН. Вони включили чіткий мандат, згоду сторін конфлікту на проведення операцій, наявність адекватних ресурсів, достатніх для виконання мандату та стримання можливих «недоброжелателів».

Керуючись викладеними в доповіді міркуваннями було ухвалено ряд заходів щодо удосконалення ОПМ через нове бачення їх базових принципів. А саме, 1) безсторонність у сучасних операціях має означати дотримання принципів Статуту ООН і цілей мандата, але така безсторонність не має бути рівнозначна нейтралітету або рівному спілкуванню зі всіма сторонами конфлікту, що може зводитися до політики заспокоєння. В деяких випадках сторонами конфлікту можуть бути не рівні в моральному відношенні суб'єкти, а явні агресори і жертви (як у Руанді); 2) у мандатах мають бути чітко закріплені повноваження операцій на застосування сили. Це означає, що миротворці здатні створювати загрозу переконливої заборони, на протигагу символічній і не загрозливій присутності, якою характеризується традиційна діяльність по підтриманню миру.

Сучасний механізм ООН з підтримання миру перебуває в процесі еволюції як з концептуальної, так і з оперативної точки зору, з тим щоб вирішувати нові проблеми і реагувати на нові політичні реалії. Організація Об'єднаних Націй протягом останніх десятиліть зазнавала постійний попит на свої ресурси і зіштовхувалася з безпрецедентними проблемами. ООН рішуче прагне до вдосконалення свого миротворчого механізму для виконання найбільш важливої функції Організації — підтримання міжнародного миру і безпеки.

Хоча збройні сили, як і раніше є основою більшості операцій з підтримання миру, діяльність операцій з підтримання миру в даний час включає адміністраторів та економістів, співробітників поліції і юридичних експертів, саперів і спостерігачів за проведенням виборів, спостерігачів у галузі прав людини і фахівців з цивільних питань і питань управління, гуманітарних співробітників та експертів з питань комунікації та громадської інформації.

Поряд з військовими завданнями невід'ємними елементами операцій ООН стали багато інших видів діяльності. Тільки узгоджене поєднання цивільних і військових заходів може створити умови для довгострокової стабільності та миру.

Література

1. *Снегина С. М.* Эволюция деятельности ООН по поддержанию международного мира и безопасности. Автореферат дис. канд. юрид. наук. — Казань, 2006. — С. 13.
2. *Russell R. B.* Development by United Nations of Rules relating to Peace-keeping, in: *Proceeding of the American Society of International Law. Vol. 59, 22—24. April 1965, P. 53—54; Rikhye I.J.* The Thin Blue Line. *International Peace-keeping and Its Future. 1974. P. 10—11.*
3. Док. ООН А/47/277 — S/24111 від 17 червня 1992.
4. Док. ООН А/Res/47/120 від 18 грудня 1992 року.
5. Док. ООН А/50/60-S/1995/1 від 3 січня 1995 року.
6. Доповідь Групи з операцій на користь миру (Доповідь Брахімі). Док. ООН: А/55/305-S/2000/809.

Стаття надійшла до друку 6 грудня 2011 року.

УДК 341.01

О. В. Потапова, асистент кафедри міжнародного та європейського права ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Проаналізовано нормативно-правові акти України у сфері міжнародної технічної допомоги. Виявлено проблеми правового та організаційного характеру, які перешкоджають Україні підвищувати ефективність міжнародної технічної допомоги, запропоновані шляхи щодо їх розв'язання.

Ключові слова: міжнародна технічна допомога, принципи Паризької декларації про підвищення ефективності зовнішньої допомоги, стратегічні напрями та завдання залучення міжнародної технічної допомоги, проект Закону України «Про міжнародну технічну допомогу», центральний орган виконавчої влади у сфері міжнародної технічної допомоги.

В статье проанализированы нормативно-правовые акты Украины в сфере международной технической помощи. Выявлены проблемы правового и организационного характера, которые препятствуют Украине повысить эффективность международной технической помощи, предложены пути их решения.